

100 Soruda
İRAN

YAYIN NO: 831

100 SORUDA İRAN
Mohammad-Reza Djalili – Thierry Kellner

Özgün Adı: *L'Iran en 100 Questions*

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Mayıs 2017

ISBN: 978-605-9521-31-4

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmed Nuri Yüksel*

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı: *Zafer Matbaası*

Maltepe Mah. Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi No: 12/117 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 612 24 31

Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

Cilt: *Zafer Ciltevi*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

**100 Soruda
İRAN**

MOHAMMAD-REZA DJALILI
THIERRY KELLNER

Çeviren
Dr. Reşat Uzmen

İçindekiler

Giriş.....	9
------------	---

TARİH

1 Persler kimdir?.....	15
2 Pers Devleti ne zaman zirvesine erişti?.....	17
3 Persepolis mirası tehdit altında mı?.....	20
4 İran Araplaşmış mıdır?.....	23
5 İran ne zaman şimdiki sınırlarına erişti?.....	25
6 Birinci Dünya Savaşı sırasında İran'ın tutumu ne olmuştur?.....	27
7 Pers ne zaman İran oldu?.....	30
8 İran İkinci Dünya Savaşı'ndan kaçınabildi mi?.....	32
9 İkinci Dünya Savaşı'nın ilk büyük konferansı neden Tahran'da yapıldı?.....	35
10 Soğuk Savaş İran'da mı başladı?.....	37
11 Ajax Operasyonu tam olarak neydi?.....	40
12 1978-1979 devrimi neden "İslâmi" oldu?.....	42
13 İslâm Devriminin sebepleri nedir?.....	45
14 1979 rehine alma olayı devrimin kurucu eylemi mi olmuştur?.....	47
15 İran-İrak savaşının (1980-1988) sonuçları ne olmuştur?.....	49
16 "İrangate"nin altında neler yatmaktadır?.....	52

TOPLUM

17 İran çok yolsuzluk olan bir ülke mi?.....	57
18 İran neden doğumları teşvik eden bir politikaya dönmüştür?.....	60

19	İslâm Cumhuriyeti kadınlara hangi statüyü ayırmaktadır?.....	63
20	İran'da kadının durumu için nasıl bir gelecek var?.....	66
21	İnsan haklarında durum nedir?.....	70
22	İran'da eşcinsellik var mı?.....	73
23	Neden İran cinsiyet değişimini yüreklendirmektedir?.....	75
24	Neden İran'da uyuşturucu kullanımı bu kadar yüksektir?.....	77
25	Hangi sporlar geleneksel olarak İran'dan çıkmıştır?.....	80
26	Lâle Sıddık'ı tanıyor musunuz?.....	83
27	Neden İran gençliğinde böyle bir rahatsızlık var?.....	85
28	İran'da bir sivil toplum var mıdır?.....	87
29	İran'da ne kadar Afgan sığınmacı yaşıyor?.....	90
30	Yurt dışında ne kadar İranlı yaşamaktadır?.....	92
31	İran diasporasının özellikleri nedir?.....	94
32	İranlıların en çok seyrettiği TV programları hangileridir?.....	96
33	İran'da fuhuş var mı?.....	99
34	İran interneti mi geliyor?.....	101
35	"Çarşı"nın kozları nelerdir?.....	105

SİYASÎ SİSTEM

36	İran'daki iktidarın yapısı nedir?.....	109
37	Devletin gerçek başı kimdir?.....	113
38	Parlamento gerçekten bir rol oynuyor mu?.....	116
39	Devlet örgütünün ikileşmesi nasıl açıklanabilir?.....	118
40	Devrim Muhafızlarının rolü nedir?.....	120
41	İslâm Cumhuriyeti'nde aslında kim karar vericidir?.....	122
42	Siyasî güçler oyunu neye benziyor?.....	124
43	Yeşil Hareket'in yarını var mı?.....	126
44	Ülke dışında hangi muhalefet hareketleri vardır?.....	129
45	Hasan Ruhani kimdir?.....	131

KÜLTÜR

46	İran sineması neden bu kadar başarılıdır?.....	135
47	İran'da çağdaş bir sanat var mıdır?.....	139
48	İran edebiyatı nasıl gelişti?.....	142

49	İranlı büyük efsanevî şahsiyetler hangileridir?.....	146
50	İran'ın geleneksel sanatları hangileridir?.....	149
51	İran mutfağı neye benzer?.....	152
52	İran bir ülkeden daha fazlası mıdır?.....	154

DİN

53	İran neden Şiî oldu?.....	159
54	İran Şiîliğin kutsal toprağı mıdır?.....	161
55	Bir Şiî-Sünnî dayanışması olabilir mi?.....	163
56	Bahaîler kimdir ve neden baskı altındadır?.....	164
57	Zerdüştlüğün İran'da bugün hâlâ bir yeri var mıdır?.....	166
58	İran'da Yahudi var mı?.....	168
59	İran'da Sünnîliğin yeri nasıldır?.....	171
60	Dinî azınlıklara iyi muamele ediliyor mu?.....	173

JEOPOLİTİK MESELELER

61	İran nükleer meselesi nasıl çözüme kavuştu?.....	177
62	14 Temmuz 2015 nükleer anlaşmasının en önemli noktaları nelerdir?.....	185
63	İran ABD ile ilişkilerini düzeltmeyi istiyor mu?.....	188
64	İran ile İsrail uzlaşmaz düşmanlar mıdır?.....	191
65	İran Filistinli İslâmcı hareketleri destekliyor mu?.....	196
66	İranlılar ile Araplar birbirlerini nasıl algılıyorlar?.....	199
67	Tahran gerçekten Hürmüz Boğazı'nı kapatabilir mi?.....	201
68	Rusya İran için güvenilir bir ortak mıdır?.....	203
69	Neden İran Pekin ile yakınlık bağları kuruyor?.....	205
70	İran yüzünü Asya'ya mı döndürüyor?.....	208
71	İran neden Afrika ile ilgilenmektedir?.....	210
72	"Arap Baharları"nın İran üzerindeki sonuçları nelerdir?.....	217
73	Şiî hilâli bir efsane mi?.....	220
74	İran-Suudi Arabistan: yeni bir soğuk savaş mı?.....	223
75	Irak İran'ın gölgesinde mi yaşıyor?.....	226
76	Hindistan İran'ın önemli bir ortağı mıdır?.....	229
77	Azerbaycan ile ilişkiler neden zor olmaktadır?.....	232
78	İran İslâm Cumhuriyeti Hristiyan Ermenistan ile neden sıkı ilişkilere girmektedir?.....	235

79	Hint Okyanusu ve Kızıldeniz İran'ın yeni nüfuz alanları mıdır?.....	237
80	İran Afganistan'da nasıl bir oyun oynuyor?.....	240
81	İran neden Latin Amerika'da macera peşinde koşmaktadır?.....	244
82	İran büyük bir askerî güç müdür?.....	247

EKONOMİ

83	İran ekonomisinin modernleşmesi ne zaman başladı?.....	253
84	İran'da ne zaman petrol bulundu?.....	255
85	İran otuz beş yıl öncesine göre daha mı zengindir?.....	257
86	İran, çöküş hâlinde bir enerji devi mi?.....	259
87	Yaptırımların İran ekonomisi üzerindeki etkileri neler oldu?.....	262
88	İran'ın güncel kaynakları nelerdir?.....	265
89	14 Temmuz 2015 anlaşmasından sonra İran ekonomisi için gelişmeler nasıl olacaktır?.....	267
90	İran ekolojik bir faciannın tehdidi altında mı?.....	270

İRAN'IN AVRUPA VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

91	İran-Avrupa ilişkisi önemli midir?.....	277
93	Neden Napolyon İran'la ilgilendi?.....	283
93	Fransız gezginlerin yazdıkları İran'ın tanınmasına katkı sağlamış mıdır?.....	285
94	Fransa ile İran arasında karşılıklı kültürel etkiler var mıdır?.....	288
95	Neden Humeynî 1978'de Fransa'ya sığınmayı tercih etti?.....	293
96	Fransız aydınları İslâm Devrimini nasıl karşıladılar?.....	296
97	Tahran-Londra: bulunması zor bir huzur mu?.....	299
98	Tahran'ın diplomasisinde Almanya'nın tercihli bir statüsü bulunmakta mıdır?.....	304
99	Çağdaş İran tarihinde İstanbul şehri hangi rolü üstlenmiştir?.....	309
100	İran ile Türkiye müttefik midirler? Yoksa rakip mi?.....	313

Giriş

İran hem büyülüyor hem endişe veriyor. Tarihi, kültürü, manevî dünyası ile büyülüyor. Saçtığı ışıklar topraklarının çok ötesine yayılan büyük filozofların, mutasavvıfların ve şairlerin vatanı olan İran aynı zamanda sanatların ve fennin de merkezidir. Minyatürcülerinin, hattatlarının, dokumacılarının, kuyumcularının, bakırcılarının, seramikçilerinin, camcılarının, ince marangozlarının, müzişinaslarının olduğu kadar hekimlerinin, matematikçilerinin, coğrafyacılarının, gök bilimcilerinin... sayısını tespit etmek pek mümkün değildir. Mimarları ve inşaatçıları, diğerlerinin yanı sıra Persepolis, İsfahan Şah Meydanı, Tebriz Göy Mescidi veya Yezd'deki rüzgâr kuleleri gibi dikkat çekici bir miras bırakmıştır. Bahçıvanları, Yezd'deki Devletabâd veya Kâşân'daki Fin bahçeleri gibi yarı kurak bölgelere özgü, bütün Akdeniz çevresinde ve Asya'da örnek alınan geniş havuzlar, kanal şebekeleri ve bitkilerin ahenkli karışımı ile kendine hâs bir üslûp yaratmışlardır. İran'ın kültürel parlaklığı sadece eski geçmişinde yer almamaktadır. Bugün de sineması en fazla ödül alanlar arasında, fotoğrafçıları şöhretli ve hatta resim, heykel, seramik, grafik sanatlarda yahut video sanatında bile İranlı sanatçılar dünya sahnesinde varlıklarını göstermektedirler.

Bununla birlikte otuz beş yıldan fazladır İran düşünüyor, şaşırtıyor ve endişelendiriyor. Büyük dönemeç

1979 Şubat'ında İslâm Devriminin zafere erişmesiyle oluştu. Kanlı temizlikler, adaletten çok, iş bitirici davranan mahkûmiyetler veren devrim mahkemeleri... vb. ile yeni rejim çok kısa zamanda hoşnutsuzluk uyandırdı. Birkaç ay sonra, Amerikan Büyükelçiliğindeki diplomatların diploması tarihinde hiç görülmemiş bir şekilde rehin alınmaları, tutuklu kaldıkları dört yüz kırk dört gün boyunca uluslararası topluluğu tam anlamıyla şok etmişti. Bu arada, 1980 Eylül'ünde Saddam Hüseyin İran'a saldırdı. Irak ile olan savaş, sekiz yıl boyunca yüz binlerce ölüye mal olacak, Basra Körfezi kaynaklı petrol ikmalini tehdit edecek ve beklenildiğinin aksine Tahran İslâmcı rejiminin muhalefeti bertaraf ederek temellerini sağlamlaştırmasını sağlayacaktı. Bu çatışma devrimin ihraç edilmesine de yol açtı: Tahran'ın en önemli müttefiki hâline gelen Suriye'nin yardımıyla 1982'de Lübnan Hizbullahı kuruldu. Savaş henüz bitmişti ki Humeynî 1989'da, *Şeytan Ayetleri*'nin yazarı Salman Rüşdî'ye karşı fetvasını yayımladı: lânetleme birdenbire uluslararası bir iddia hâline geldi ve dünya İran'ın farklı düşünmeye cesaret eden herkesi vurmaya hazır olduğunu idrak etti.

Humeynî öldükten sonra devrimin Yüce Rehberliği makamına gelen halefi Ali Hameney'in döneminde insan hakları ihlâlleri daha da arttı. Rafsancanî'nin başkanlığının faydacılığı ve rejimin "Fransız devrimi termidor" dönemindeki gibi dönüşüm ve toplumun açıklığa kavuşma ümitlerini uyandıran Hatemî'nin reformcu ara döneminden sonra muhafazakâr Mahmud Ahmedinejad'ın seçilmesi yeniden uluslararası topluluğu şaşkınlığa boğdu. Uluslararası kamuoyu, daha önce Humeynî'de görülen, ama aniden inkârcı bir boyuta bürünen İsrail karşıtı söylemin ağırlaşmasıyla kaygılandı. Tablo daha ağır olabilir miydi? Ahmedinejad'ın 2009'da hileli biçimde yeniden

seçilmesi, arkasından yüz binlerce İranlıyı seferber eden Yeşil Hareket ve zorla bastırılması durumu daha da vahim hâle soktu. Bütün bunlar, Afganistan ve Irak'ta Tahran'a hasım olan rejimleri yok eden Washington'un dolaylı olarak teşvik etmesiyle İran'ın bölgesel güç olarak yükselişi aynı zamana denk gelmektedir. Bütün bunları taçlandırırçasına 2002'de nükleer mesele başladı: uluslararası topluluk için bir bulmaca, bitmek bilmeyen bir İskandinav efsanesi ve 2013'te ılımlı Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanlığına seçilmesinin arifesinde zirvesine erişen ve tekrarlayıp duran bir kriz oldu.

Başkaca endişe kaynakları olabilir miydi? En derin sebep hiç şüphesiz bizzat rejimin kendisinden kaynaklanıyordu. İslâm Cumhuriyeti, siyaset ve dinin tehlikeli bir şekilde iç içe geçtiği, hiçbir özgürlüğü garanti etmeyen ve ekonomik gelişmeyi frenleyen tuhaf bir nesne, çelişkiler yumağıdır. Gerçekten de özgürlük rejimin hayatta kalmasını tehdit edecek, ekonomik gelişme ise İran'ı yükselen bir ülke hâline getirecek, bu da onu dünyaya açılmaya mecbur kılacaktı; oysa bu da İslâmcı iktidar için tehlikeli bir gelişmedir. Bugüne kadar gerek siyaset, gerekse ekonomi alanında kendini yenileyemeyen İran rejiminin, uluslararası alanda doğurduğu ardışık krizlerle beslenen bir çeşit sürekli devrime sığınmaktan başka çıkış yolu kalmamış gibidir. Bölgesel ve uluslararası düzeyde itirazlar bu oyuna katkı sağlamakta, bu arada içeride basın kuruluşları üzerinde kurulan acımasız kısıtlama, siyasî baskıyla ve değişmeyen bir toplumsal denetimle birleşerek iktidarın yerinde kalmasına katkıda bulunmaktadır.

İşte bu 100 soru İran'ın karmaşık durumuna bir aydınlatma getirmeyi amaçlamaktadır. Sorular düşünce yolları getirmekte, okuyucunun bu iyi tanınmayan ülkenin sayısız görünen yüzleri üzerinde kendi düşüncesini

oluşturmasına ilişkin anahtarlar sunmaktadır. Eserde çok geniş bir saha yelpazesi ortaya konmaktadır. Sekiz ana tema işlenmektedir: tarih, toplum, siyasî sistem, kültür, din, jeopolitik meseleler, ekonomi ve İnan'ın Türkiye ve Avrupa lkeleriyle ilişkileri. Söz konusu 100 sorunun her biri zli bir şekilde işlenmiştir. Burada benimsenmiş olan biçim, okuyucuya hem kesin, hem açıklayıcı ve hem de birleştirici bir görüş açısı sunmayı öngörmektedir.